

УДК: 130.2+37.02

Ірина ПРЕДБОРСЬКА

**КОНТИНЕНТАЛЬНА ПЕДАГОГІКА
ОЧИМА УЧАСНИКІВ СИМПОЗИУМУ
CEUPES (17-18 ЖОВТНЯ 2016 РОКУ)**

В статті презентований короткий огляд виступів на міжнародному симпозиумі Центрально-європейського товариства філософів освіти в Словаччині 2016 року, тема якого — «Континентальна педагогіка: її проблеми та виклики крізь призму історії та філософії». Висвітлюється робота двох секцій. На одній розглядалася континентальна педагогіка в її регіональному та історичному аспектах, на другій аналізувалися філософські проблеми континентальної педагогіки. Осмислення сучасних освітніх процесів шляхом зустрічної взаємодії педагогічної і філософської дослідницьких традицій не лише надає потужного імпульсу для розгортання інноваційних тенденцій в освіті, але й створює концептуальні засади для міждисциплінарного діалогу між педагогікою і філософією, що виявилось у виникненні філософії освіти.

Ключові слова: континентальна педагогіка, філософія освіти, філософія, симпозиум, освіта, історія, Центрально-європейське товариство філософії освіти, CEUPES.

Важливою науковою подією для Українського товариства філософів освіти став міжнародний симпозиум, організований Трнавським університетом (Трнава, Словаччина) в співробітництві з CEUPES (Central European Philosophy of Education Society – Центрально-європейське товариство філософів освіти, Чехія), з яким наше товариство налагодило співробітництво завдяки Товариству Філософської Педагогіки ім. Броніслава Ф. Трентовського (Польща). Симпозиум відбувся 17-18 жовтня 2016 в Словаччині на базі мальовничого старовинного Смоленіцького замку (Трнавський край). Його тема — «Континентальна педагогіка: її проблеми та виклики крізь призму історії та філософії». Серед учасників — представники таких європейських країн як Іспанія, Італія, Македонія, Польща, Сербія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Україна, Хорватія, Чехія, Чорногорія.

Становлення континентальної педагогіки як наукової дисципліни, витоки якої сягають доби Просвітництва, в кожній європейській країні відбувалося з урахуванням розвитку національної ідентичності та наці-

ональної культури. У колишній Австро-Угорській монархії на її формування впливала німецька освітня традиція. В умовах існування так званого соціалістичного табору в країнах Центральної, Південної та Південно-Східної Європи в освіті значно посилювався ідеологічний вплив. А наявність Берлінської стіни сприяло ізоляції філософської і педагогічної думки в цих країнах. Сучасна континентальна педагогіка зазнала впливу англо-саксонської освітньої теорії. На даний момент вона формується на основі поєднання різних течій і впливів, що порушує низку проблем, зокрема питання освітньої термінології, змістовної структури і спрямованості навчальних програм у галузі педагогіки, питання підготовки вчителів тощо. «Зустріч» різних освітніх традицій, на думку учасників симпозиуму, сприятиме більш чіткому визначенню ідентичності сучасної континентальної педагогіки.

На пленарному засіданні були обговорені доповіді професорів З. Кодельї з Любляни («Що таке філософія освіти?»), Р. Годона з Варшави («Рефлексія і дія в освіті: звернення до англо-саксонської педагогічної традиції»), С. Поленгі з Мілану («Академічна педагогіка за останні двісті років: приклад Італії»), С. Міовської-Спасевої зі Скоп'є («Педагогіка як навчальна дисципліна між традицією і сучасністю: приклад Македонії»).

На симпозиумі працювало дві секції. На одній розглядалася континентальна педагогіка в її регіональному та історичному аспектах, на другій презентувалися філософські проблеми континентальної педагогіки. Регіональні представники CEUPES переважно фокусували свою увагу на визначенні та аналізі етапів у розвитку академічної педагогіки в своїх країнах. Представники Словенії професор Е. Протнер та Т. Відмар у своїй доповіді «Педагогіка як академічна дисципліна і галузь науки до і після розпаду колишньої Югославії» показали на прикладі цієї поліетнічної країни, як педагогіка формувалася під впливом різних педагогічних традицій різних країн (Австро-Угорщини, Османської імперії, Німеччини, Радянського Союзу). Вони зазначили, що після розпаду Югославії в утворених на її теренах країнах переосмислення педагогіки відбувається, з одного боку, як інтегративної незалежної науки, а, з іншого — завдяки англо-американському впливу, педагогіка концептуалізується як наука (науки) про освіту. Саме ця проблема опинилася в центрі доповіді В. Зоріча (Чорногорія), К. Домітер-Протнер (Словенія), Н. Вуджісич-Живкович (Сербія) «Взаємодія англо-саксонських і німецьких педагогічних концепцій і традицій в колишній Югославії в світлі Джона Дьюї». Вони проаналізували вплив його ідей на освіту цієї країни в різні історичні періоди її існування, а також висловили переконання, що праці Дьюї можуть бути зрозумілі й проінтерпретовані в контексті англо-саксонської моделі наук про освіту. Континентальна педагогіка стикається сьогодні з

безліччю проблем, спричинених освітніми реформами, які ґрунтуються саме на англо-саксонській моделі, котра протистоїть німецькому розумінню педагогіки, що домінувало в колишній Югославії.

Аналізуючи етапи в розвитку педагогіки як академічної дисципліни в Угорщині, А. Немет («Науки про освіту в Угорщині у ХХ ст.») також показав вплив на неї у першій половині двадцятого століття німецьких гуманітарних наук (*Geisteswissenschaft*). Після другої світової війни, на його думку, в освіті мали місце деформації, спричинені включенням Угорщини у сферу впливу Радянського Союзу. Про наслідки соціалістичного минулого йшлося й у доповіді К. Ридля (Чехія) «Русифікація педагогічного мислення у Чехословаччині після 1948». На основі аналізу наукових журналів, архівних документів, підручників, значної кількості перекладів радянської освітньої продукції, змін у підготовці вчителів дослідник виокремлює період 1948-1956 у розвитку чехословацької освіти, коли русифікація і советизація стали невід'ємною частиною розвитку майже усіх гуманітарних наук. Він проаналізував позитивні і негативні наслідки цього явища для загального розвитку освіти в Чехословаччині.

Фахівчиня з історії словацької педагогіки, професорка Б. Кудлачова у своєму виступі «Розвиток і сучасний стан академічної педагогіки в Словаччині» серед інших важливих подій виокремила дві ключові дати в її історії. Так, зокрема, можливість розвитку академічної педагогіки вона пов'язала зі створенням незалежної Чехословаччини у 1918 році, а подальшу перспективу — зі зміною політичного режиму у 1989 році, оскільки «за часів соціалізму гуманітарні та соціальні науки зазнали впливу марксистської ідеології і не могли розвиватися коректно. Педагогіка перебувала під значним впливом російської школи, контакти між науковцями, що знаходилися за межами соціалістичних країн, були практично неможливими» (Kudláčová, 2016: р.20). Доречно згадати, що під час симпозіуму відбулася презентація монографії Б. Кудлачової «Педагогічне мислення, шкільництво та освіта в Словаччині у 1918-1945 рр.» за підтримки колег та керівництва Трнавського університету.

Історії розвитку чеської та словацької педагогіки було присвячено чимало доповідей. Зокрема, виступи Е. Лукача «Відображення ідей реформаційного освітнього руху в Чехословаччині (1918-1938)», презентація Т. Каспера і Д. Касперової «Точність і чеська педагогіка на зламі ХІХ і ХХ ст.», в якій визначено специфіку чеського освітнього дискурсу, котрий, на їхню думку, дещо відійшов і від гербартизму, і канонів католицького мислення та був більше зорієнтований на позитивізм. У даному контексті проаналізовані погляди таких чеських мислителів зазначеного періоду, як Й. Улела, Ф. Крейці, Ф. Чаді, Т. Г. Масарик і О. Каднер. Доповідь М. Кранкуса «Філософія виховання Павла Гечка та її місце в

словацькій педагогіці XIX ст.» розкриває для нашого читача словацького мислителя Павла Гечка (друга половина XIX ст.), який розглядав педагогіку як прикладну філософію і пов'язував можливості трансформації особистості тільки з етичним та інтелектуальним розвитком. У його розумінні людина — це частина божественного духу, тому мета навчання і виховання — допомогти пізнати цю ідентичність, універсальну сутність «третього, божественного світу». Національна освіта повинна виховувати національну свідомість, національний дух і любов до батьківщини. Гечко намагався створити нову національну філософію і педагогіку, яка б слугувала в якості духовної і культурної програми для словаків, відповідаючи їхнім потребам і позиції в слов'янському світі. У цьому відношенні він спирався на ідеї польського мислителя В.Ф. Трентовського про нову, слов'янську філософію і педагогіку, ім'я якого носить Товариство Філософської Педагогіки (Польща).

Його голова, професор С. Штобрин (Польща), говорячи про «Історичну і філософську педагогіку в Польщі», показав важливість обох підходів до її дослідження: «Практика освіти без її історичної еволюції та її незамінного заземлення в антропології та аксіології здається неможливою. Історичний аспект дослідження завжди буде підкреслювати культурний контекст, в якому думка чи педагогічна доктрина розвивається...» (Sztobryn, 2016: p.36). Дослідник підкреслив національний характер польської педагогіки та її укоріненість у національній культурі.

З. Комар (Хорватія) своїм дослідженням «Ідея континентальної педагогіки та її конкретний вияв у Хорватії» намагався розкрити її суть. В пошуках європейського духу він звернувся до Платона і Арістотеля, Канта і Фіхте, педагогічних думок Гербарта і В. фон Гумбольдта. Для з'ясування причетності до континентально-європейської традиції хорватської педагогіки та визначення її специфіки доповідач проаналізував думки засновників хорватської педагогіки кінця XIX-початку XX століття: Арнольда, Павловича, Матісевича.

Іспанська історія континентальної педагогіки була презентована професором Г. Жовером («Витоки та розвиток педагогіки як академічної дисципліни в Іспанії»). Він виокремив три ключові моменти в цьому процесі та показав, що перший (1904 р.) пов'язаний зі створенням кафедри вищої педагогіки при докторантурі філософського факультету Центрального університету в Мадриді; другий момент характеризується інституціональним розвитком і дисциплінарною диверсифікацією педагогіки (друга третина XX ст.); третій — визначається інституціоналізацією педагогіки в рамках погляду на неї як науки про освіту (кінець 60-х р.) Відповідно до цього підходу у Франції та Іспанії науки про освіту постали як альтернатива педагогіки. Крім цієї проблеми, як зазначив

доповідач, збільшується розрив між “вищою” педагогікою, що викладається в університетах, та “нижчою” педагогікою вчителів.

Учасники умовно названої мною історико-педагогічної секції, будучи представниками різних європейських країн, намагалися висвітлити специфіку національної педагогічної думки та показати її причетність до континентальної педагогіки. Для цього вони активно зверталися як до національної філософії, так і до європейської філософської думки. І це цілком логічно. Будь-яка педагогічна концепція у своїй основі має певне філософське підґрунтя, тобто певне розуміння основних світоглядних питань. Педагогіка як наукова дисципліна протягом всієї історії розвивалася у тісному зв'язку з філософією. У результаті відбувається інтеграція філософських і педагогічних знань. Така інтеграція є продуктивною і методологічно обґрунтованою, оскільки, з одного боку, стимулює появу нових педагогічних теорій, збагачення методологічного інструментарію педагогіки як академічної дисципліни, а, з іншого — забезпечує філософію емпіричним матеріалом і перетворює, як зазначало багато відомих мислителів, педагогіку на прикладну філософію. Відсутність цієї взаємодії призводить до догматизації педагогіки, її відірваності від потреб життя, безглузкого жонглювання поняттями, як це сталося, наприклад, в Україні. Наші педагоги говорять дуже багато про необхідність подолання суб'єкт-об'єктної опозиції в освітньому процесі, проголошують прихильність концепції особистісно-орієнтованої освіти, але виховання при цьому, як і раніше, розуміється ними з точки зору радянської педагогіки, як процес активного впливу «об'єкта» на «суб'єкт». У боротьбі з «центризмами» народжуються нові центровані концепції, такі, зокрема, як «людиноцентризм».

Осмислення сучасних освітніх процесів шляхом зустрічної взаємодії педагогічної і філософської дослідницьких традицій не лишень надає потужного імпульсу для розгортання інноваційних тенденцій в освіті, але й створює концептуальні засади для міждисциплінарного діалогу між педагогікою і філософією, що виявилось у виникненні філософії освіти, філософії виховання, філософської педагогіки. Їх вербальна відмінність спричинена особливостями перекладу різними мовами *philosophy of education*, коли *education* перекладається як *освіта*, або як *виховання*, або як *навчання і виховання*, або як *педагогіка*, тобто дані назви радше потрібно розглядати в одному синонімічному шерезі нової царини філософського та педагогічного знання.

Саме в такому контексті я розпочну огляд роботи другої секції симпозіуму, на якій увага була зосереджена на філософських проблемах сучасної освіти. Зупинюсь на доповіді заступника декана Трнавського університету А. Райського з провокативною назвою — «Незручна філо-

софія. Захист педагогіки від неї самої». В центрі доповіді — осмислення поняття освіти, яке завжди передбачає смислову неоднозначність. Європейська філософія завжди виступала проти комфорту і стагнації, стабільну структуру освіти як «виробництва людини» сприймала як внутрішньо суперечливу, тривожну, мінливу. Дослідник навів аргументи на користь формування педагогіки як автономної й вільної науки про освіту вільної і «спів-відповідальної» людини, що протистоїть розумінню педагогіки як інструменту бюрократизації, технократизації. На його думку, філософія освіти в її різних формах, починаючи з грецької пайдеї й до сучасних екзистенціалістських, деконструктивістських, герменевтичних та феноменологічних інтерпретацій освіти, була попередженням і захистом педагогіки від її власного занепаду, який її захисники пов'язують з невіглаством та пристосуванством. У випадку існування різних педагогічних традицій (наприклад, континентальна педагогіка зорієнтована на гуманістичний ідеал, бездоганну і щасливу людину, а англо-саксонська — на прагматичні цілі) філософія освіти захищає педагогічні гіпотези від перетворення на догми.

Професорка Н. Пелцова (Чехія) в своєму виступі «Космічний вимір виховання в континентальній традиції (чеський досвід)» проаналізувала екзистенціальні та онтологічні засади педагогічної думки в традиції феноменологічно орієнтованої філософії виховання німецького філософа О. Фінка та його чеських послідовників. Її колега з Карлівського університету Д. Рибак («Метафізичні передумови модерністської педагогіки») своєю доповіддю намагався відповісти на питання: на яких засадах ґрунтується Європа як така; хто ми і наше місце в світі, виходячи із зумовленості нашої європейської традиції. В пошуках відповіді дослідник звернувся до таких європейських мислителів як Декарт, Локк, Коменський, Юм, Гуссерль. Модерністська проблематика актуалізується й в доповіді італійського професора Ж. Марі («Модернізм і педагогіка: одна чи багато проблем?»), в якій він виклав власне розуміння модернізму та постмодернізму та їх значення для педагогіки.

Антропологічні проблеми педагогіки розглядалися Я. Габлом (Чехія) — «Бути людиною. Застосування антропології Коменського в освіті та вихованні». Виходячи з ідей Я.А. Коменського, зокрема про те, що освіта повинна допомогти людині стати по-справжньому гуманною, він у своїй доповіді дослідив онтологічний і моральний характер людини по відношенню до так званої гуманізації освіти.

Зміна морально-ціннісних пріоритетів в освітній системі Словаччини в різні періоди її історії розглянуті в доповідях М. Візенганжера і Т. Катрінцової «Моральне виховання в державній шкільній системі в Словаччині у 1918-1945 рр.: філософські засади і педагогічне застосуван-

ня», Г. Пінтеса «Мета та ціннісний вимір педагогічної орієнтації після 1989 р.». Продовжуючи дану тему, професор з Варшави Д. Стемковські («Етичне/моральне навчання в школі і моральність: чи потребує шкільна моральна освіта власної моралі?») запропонував рух від можливості навчати моральності як риси характеру, шкільного і позашкільного морального виховання до створення «школи моральності». Даний концепт він розуміє як трансформаційний універсалізм повторення.

Нашу країну на даному симпозиумі, зокрема на даній секції презентували головний редактор нашого часопису Л. Горбунова і авторка даного огляду. Л. Горбунова («Релевантні освітні стратегії в контексті трансверсальної раціональності») звернула увагу на формування в умовах інформаційної та комунікаційної революції нового типу раціональності — трансверсального, здатного досягнути різноманітність сучасного світу, що, в свою чергу, порушує питання про релевантність освітніх стратегій. На її думку, в умовах глобального суспільства потрібна транскультурна освіта, яка б забезпечувала транскультурну компетентність, що включає критичне та номадичне мислення, здатність до трансгресії, контекстуальне розуміння відмінностей, комунікативну етику, здатність взаємодіяти в мультикультурному середовищі та ін. Дослідниця, спираючись на програмні цілі ЮНЕСКО, обґрунтувала також й потребу у формуванні трансверсальної компетентності, що зумовлено поворотом в освіті від когнітивних до комунікативно-когнітивних цілей. Вона визначила транскультурні та трансверсальні компетентності як орієнтир освітніх стратегій.

У своїй доповіді «Трансгресія як ключовий концепт континентальної педагогіки» я розглянула філософські засади даного концепта та його значення для сучасної педагогіки, особливо в умовах, коли в Європі через теракти та величезні потоки мігрантів зі Сходу наростає ксенофобія, а на сході України відбуваються бойові дії, що скеровуються російською владою. Розкриваючи концепт трансгресії, я звертаюсь до його розуміння у граничній педагогіці Г. Жиру, революційній критичній педагогіці П. Макларена, теорії трансформативного навчання Дж. Мезіроу. У другій половині свого виступу я проаналізувала проблеми, що спричинюють наростання ксенофобії у нашому суспільстві, та можливості освіти в їх вирішенні на прикладі викладання історії України в школі.

На завершення потрібно сказати, що подібного роду заходи сприяють академічній мобільності науковців різних країн, спільному обговоренню загальних проблем в освіті, зміцненню міжнародних зв'язків між науковими товариствами, адже на симпозиумі були представники SEUPES, Товариства Філософської Педагогіки ім. Б.Ф. Трентовського (Польща) і Українського товариства філософії освіти. За результатами

роботи симпозиуму планується видання наукової монографії за редакцією Б. Кудлачової та А. Райського «*Education – Philosophical and Historical Reflection*» (Освіта: філософська та історична рефлексія), де всі доповіді будуть презентовані у повному вигляді. Отож, у перспективі буде нагода усім бажаючим з ними познайомитися. А поки що презентую короткий огляд виступів на симпозиумі, щоб надати нашим читачам можливість порівняти отриману інформацію з процесами, що відбуваються в українській освіті у сучасний період її історії. На мою думку, він спонукатиме до компаративного аналізу тенденцій та ідей, що панують в освітньому просторі різних країн, який в цілому створює інтелектуальний простір континентальної педагогіки. Сподіваюсь, що українські читачі отримають творчий поштовх і замисляться над визначенням місця української педагогіки в ньому та сприятимуть становленню плюралістичного дискурсу континентальної педагогіки.

Література:

1. Kudláčová, B. (2016) “Development and Current Status of Academic Pedagogy in Slovakia”, in: *Continental Pedagogy – Its Issues and Challenges Through the Lens of History and Philosophy. Kontinentálna pedagogika - jej problémy a výzvy v historickej a filozofickej optike an International Symposium Conference Programme and Abstracts*, Smolenice Castle, 17 – 18 October 2016.
2. Sztobryn, S. (2016) “Historical and Philosophical Pedagogy in Poland”, in: *Continental Pedagogy – Its Issues and Challenges Through the Lens of History and Philosophy. Kontinentálna pedagogika - jej problémy a výzvy v historickej a filozofickej optike an International Symposium Conference Programme and Abstracts*, Smolenice Castle, 17 – 18 October 2016.

Ірина Предборская. Континентальная педагогика глазами участников симпозиума CEUPES

В статті представлений короткий огляд виступів на міжнародному симпозиумі Центрально-європейського товариства філософів освіти в Словаччині в 2016 році, тема якого - «Континентальна педагогіка: її проблеми та виклики крізь призму історії та філософії». Освітлюється робота двох секцій. На одній розглядалась континентальна педагогіка в її регіональному та історичному аспектах, на другій були представлені філософські проблеми континентальної педагогіки. Осмислення сучасних освітніх процесів шляхом зустрічного взаємодія педагогічної та філософської дослідницьких традицій не тільки є потужним імпульсом для розкриття інноваційних тенденцій в освіті, але й створює концептуальні основи для міждисциплінарного діалогу між педагогікою та філософією, що сприяло виникненню філософії освіти.

Ключевые слова: континентальна педагогіка, філософія освіти, філософія, симпозиум, освіта, історія, Центрально-європейське товариство філософії освіти, CEUPES.

Iryna Predborska. Continental Pedagogy Through the Eyes of CEUPES Symposium Participants

The article is a brief review of presentations at the international symposium of the Central European Philosophy of Education Society in Slovakia in 2016: “Continental Pedagogy: Its Problems and Challenges Through the Lens of History and Philosophy”. The work of two sections is analyzed. One of them is devoted to continental pedagogy in its regional and historical aspects; the participants of the second sections analyzed the philosophical problems of continental pedagogy. Understanding contemporary educational processes through interaction of the pedagogical and philosophical research traditions is not only powerful impetus for the deployment of innovative trends in education, but it also creates a conceptual framework for interdisciplinary dialogue between pedagogy and philosophy, as it is in the case, for example, with philosophy of education.

Keywords: *continental pedagogy, philosophy of education, philosophy, symposium, education, history, Central European Philosophy of Education Society, CEUPES.*

Ірина Предборська — доктор філософських наук, професор, член редакційної ради часопису «Філософія освіти. Philosophy of Education».

E-mail: irinapre52@yahoo.com

Iryna Predborska — Doctor of philosophical sciences, Professor, member of editorial council of journal «Філософія освіти. Philosophy of Education».

E-mail: irinapre52@yahoo.com